

DÜRRENMATT:
AZ ÖREG HÖLGY LÁTOGATÁSA

Globalizálódó Balkán

Ez a Güllen biztosan nem Svájcban található. De talán nem is nálunk, Magyarországon. Inkább tőlünk kissé keletre vagy délre. Leginkább valahol a Balkánon. Nagyon nagy ugyanis a ricsaj. A polgárok hangosak, szélesen gesztikulálnak. Ez a város nem az utóbbi húsz évben robbant le, hanem az utóbbi százban. Ha voltak polgárosult hagyományai, demokratikus intézményei, akkor azok egy évszázada, még a Monarchia idejében léteztek, és az első világháború idején veszték oda. Nemzetállami és kommunista eszmék, diktatúrák verték széjjel a hajdani zsenge kezdeményeket.

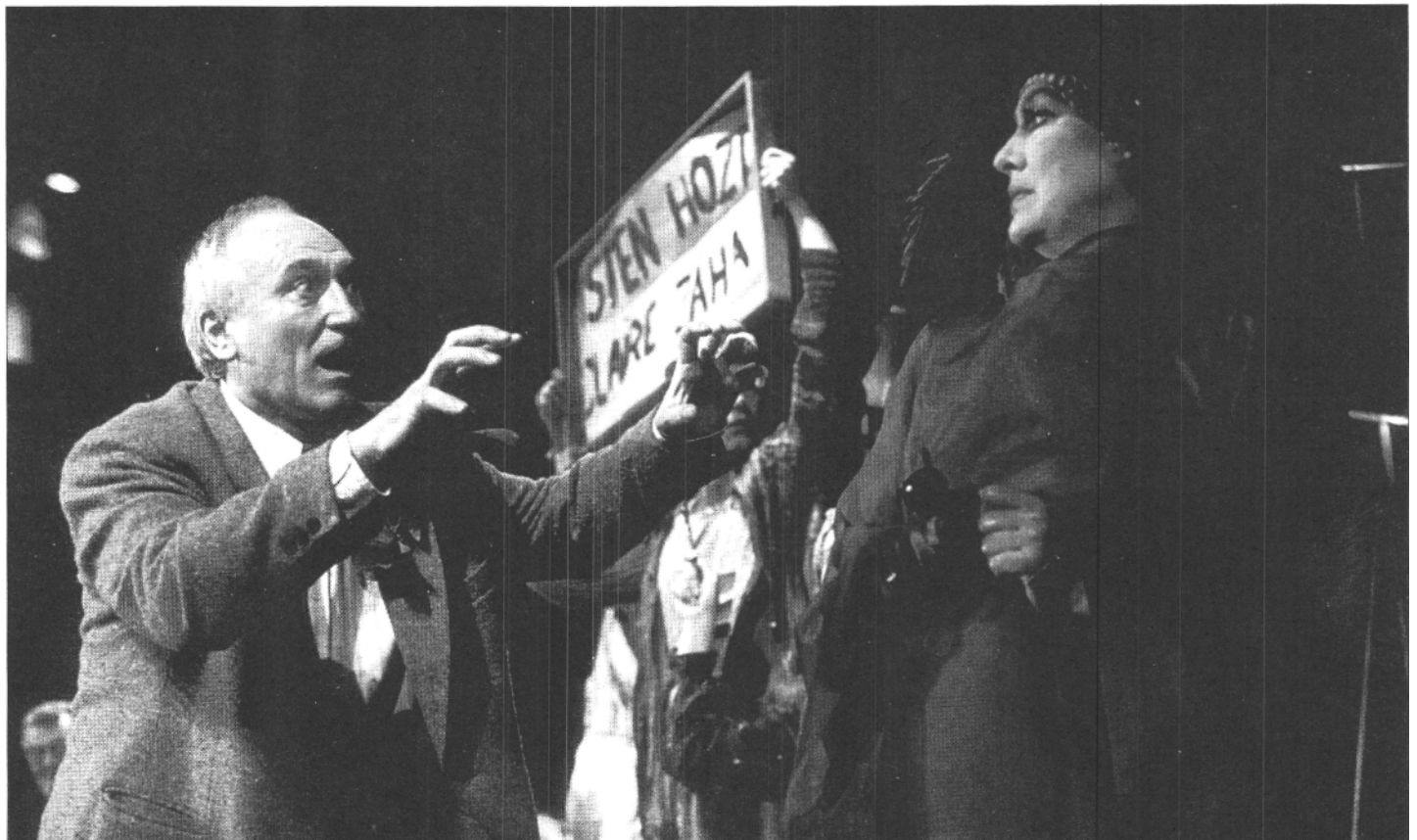
Mindez persze akkor válik érdekessé, ha az, amit Veszprémben *Az öreg hölgy látogatása* címmel látunk, rendezői elgondolás, alaposan megfontolt koncepció eredménye, nem pedig pusztán modor, hatáskeltő, a szöveget feldúsító eszközök öncélú használata. Lehetne a balkániasult globalizáció karikatúrája is ez az előadás. De nem az. Legfőljebb a globalizálódott színi klisék balkánias használatának példatára.

Vándorfi László rendezésében bedob mindent, amivel rossz darabokat fogyaszthatóvá szokás tenni. *Az öreg hölgy látogatása* azonban jó darab. Ráadásul nagyon időszerű is: a pénz globális hatalmáról szól. Amely eövrész elembertelenítő, másrészt totális

Többnyire a pénz erkölcspusztító hatásának rajzát szoktuk benne észrevenni - miképpen lesz gyilkossá a fogyasztóvá tett ember -, és kevesebb figyelmet fordítunk a társadalom szerkezetének, működésének ábrázolására. Elsikkad a modern gyarmatosító taktika. Az, hogy Güllen nem magától ment tönkre, nem a véletlenek összjátéka folytán, hanem a hős-nő, Clara Zachanassian szándékosan züllesztette le. Bosszúból. Hogy elégtételt vegyen szülővárosán ifjúkori sérelmeiért.

Minderről azonban a gülleniek mit sem tudnak mindaddig, amíg vissza nem kaphatnak mindent, cserébe Alfred III életéért. Mert a bosszú természetesen akkor válik drámai-vá, amikor egyetlen emberre összpontosul, amikor személyessé válik, amikor a közösséget kiválthatja, megválthatja egyetlen ember. A bűnös III így bizonyos értelemben krisztusi helyzetbe kerül. Ezzel azonban még mindig nem zárul be igazán a drámai kör. Ez csak akkor történik meg, amikor III elpusztításával a milliárdosnő bosszúja önmaga ellen is fordul. III halálával az egyetlen ember pusztul el, akit szeretett. Az erdei jelenetben elmondja Alfrednak, hogy a holttestét magával viszi Caprira: „Ott pihensz majd. Halott szerelmes, a kőből faragott hálványnaként tő

vében. A szerelmed már jóval előbb meghalt. Az én szerelmem nem tudott meghalni. De élni sem. Valami gonosz erővé vált, mint magam, mint ezek a halvány vadgombák és erdei füvek, csak engem nem gyökerek, hanem milliárdjaim szerteágazó folyondára táplál.” Ez a pillanat különös intimitása okán is a dráma csúcspontja. Az öreg hölgy, aki végig tüntet azzal, hogy pénze révén teljes szabadságot élvez, bármit megtehet (azzal érkezik a színre és Güllenbe, hogy meghúzza a vészféket), valójában csak itt őszinte, amikor bevallja, hogy ő maga is a pénz kreatúrája. A veszprémi előadásban ez a jelenet sem különbözik a többitől. Ugyanazok az elidegenítő, karikázó, groteszk eszközök veszik körül, mint amelyeknek monoton ismétlődése végigkíséri az előadást. Ezúttal öreg gramofonról a „Szomorú vasárnap” szól. Valamilyen oknál fogva ugyanis végig a húszas-harmincas évek slágerei szólnak. Talán mert a rendező, a darab írásának idejéből következően, erre a korra teszi Clara és Alfred ifjúságát, talán mert mifelénk is van (volt?) egy generáció, melynek ezek a dallamok nyújtják (nyújtották?) a nosztalgikus elrévedés lehetőségét? Csak találgatni tudok. Néhány be- és kiszóló ugyanis naniainkba helvezi a cselek-

Blaskó Péter (III) és Bajcsay Mária (Clara)

ményt. Számítógépet vásárolnak, és e-mail címet reklámoz az Ill halálát közvetítő riporter.

A díszlet, mely a színlap szerint „a Khell Csörsz tervezte díszletelemek felhasználásával készült” (ez vajon mit jelent?), általános ridegséget, sodronyhálókkal, traverzekkel, vasrácsokkal, vaslépcsővel és vaserkélyekkel körbevett világot ábrázol. Itt-ott szecessziósan görbültek a vasrudak, ez különösen föltű-nő az állomási illemhely esetében, amely megfordítva egyúttal Ill szatócsboltját is szolgál. Annyi pénz persze manapság a világon nincsen, hogy díszletelemekkel is jelezni lehessen a városka és polgárai növekvő jólétét, ez a föladat kizárólag Rátkai Mária jelmezeire marad, amelyek eléggé sután töltik be hivatásukat. Az újnak mondott cipő talpa például nemcsak elpiszkolódott, de kopott is.

A színészi játék a zenés-táncos fölfordulás közepette jobban (Lukács József, Petényi Ilona, Ferenczy Csongor, Joós László, Magyar Kinga) és rosszabbul (Sashalmi József, Nyirkó István) alkalmazott klisékre szorítkozik. Ezúttal is föllép Ye Jinsen, ezúttal is a totális idiotizmus képviselőjében, s ezúttal sem lehet tudni, hogy miért kell ehhez egy kínai.

Blaskó Péter jól kidolgozott, sőt, agyondolgozott eszközeivel ábrázolja Ill megrendülését, rémületét s végül beletörődését. Talán eredetibb lenne alakítása, ha Veszprémben drámát játszanának és nem nosztalgia-show-t. Bajcsay Mária adja a címszerepet. A lexikon szerint megvan hozzá a kora. Csakhogy talán még soha nem volt ilyen szép és fiatal. Megmutatja a múltját, mindenki láthatja, hogy valódi és csinos. Kurta esküvői ruhát ölt, és valóban

Pech. Az egész előadásban csak az látszik valódinak, aminek a leginkább kellene művinek lennie.

ZAPPE LÁSZLÓ

Dürrenmatt: Az öreg hölgy látogatása (Petőfi Színház, Veszprém)

Fordította: Fáy Árpád. Díszlet: Khell Csörsz. Jelmez: Rátkai Erzsébet. Rendező: Vándorfi László. Szereplők: Bajcsay Mária, Blaskó Péter, Lukács József, Sashalmi József, Nyirkó István, Ferenczy Csongor, Joós László, Koscsisák András, Módri Györgyi, Palásthy Bea, Karasz István, Rákos Attila, Ye Jinsen, Petényi Ilona, Dominek Anna, Keresztes Gábor, Kiss T. István, Dobos Judit, Máté P. Gábor, Zombori Katalin, Barta Judit, Erben Viktor, Keresztes János, Magyar Kinga, Németh Norbert.

PIRANDELLO: HAT SZEREPLŐ SZERZŐT KERES MINTAVALÓSÁG

„Színpadon vagyunk, édesem! Hogy mi a színpad? Hát ez itt, ni, olyan hely, ahol komolyan játszanak.”

A fenti sorokat A mostohalány mondja kishúgának Luigi Pirandello *Hat szereplő szerzőt keres* című színművében, melyet legtalálhatóbban talán műhelydrámának nevezhetnénk, mind írói, mind pedig színházi tekintetben, még ha ez színházi vonatkozásban kevésbé nyilvánvaló is, mint írói szempontból. Hogy a *Hat szereplő...* drámaírói műhelyvallomásnak tekinthető, arról Pirandellónak fiához írt levele tanúskodik: „Már itt van a fejembem egy sor új dolog! Egy rettenetes dráma hat szereplője jön hozzám, hogy regénybe szerkeszsem őket, csábítanak, de én nem akarok róluk tudni, és azt mondom nekik, hogy ez teljesen felesleges, és amúgy sem érdekelnek, és hogy többé már semmi sem érdekel engem, és ők megmutatják nekem sebeiket, és én mégis elkergetem őket... de közben a regény így mégis-csak elkészül.” Nem így történt: regény helyett dráma született. S miközben Pirandello drámát írt az alkotómunka keserveiről, moderm formabontó színpadi mű került ki a keze alól, amelyben az igazi tét nem az, hogy a hat képzelet szülte szereplő talál-e szerzőt, aki történetüket alkotássá formálná, s így értelmet nyerne fáradozásuk, hanem hogy maga Pirandello meg tud-e birkózni az őt író-ként nyugtalanító témával: a valóság és a látszat, a való és a művészet kettősségével. Amiről aligha lehet alkalmasabb formában vallani, mint drámában, illetve színházban.

Jóllehet művében Pirandello a dráma és a színház elé egyaránt tükröt állított - szembe-süljenek önmagukkal -, műve mégis inkább a drámaíró, mint a rendező dilemmáit ábrázolta. Mára viszont módosult az ábra: a drámaíró gondjainál érdekesebbek azok, melyekről a Piran-

dello-művet színre vivő rendező szól(hat) a *Hat szereplő...* segítségével. Legalábbis erre utal a Pirandello-műnek az Újvidéki Színházban látható előadása, melyet George Ivascu román vendégrendező állított színre a színház fénykorát idéző remek előadásban.

Ivascu rendezése azonban, bár nem tagadja meg a pirandellói elvet és szándékot, még-sem elsősorban Pirandellóhoz való hűsége miatt érdemel figyelmet, hanem sokkal inkább azért, ahogyan a pirandellói drámai anyagot kezeli annak érdekében, hogy a szín-ház eszközeivel mondja el: a művész óhatatlanul illúziók rabja, s vágya, hogy a színház valósággá váljék, minden igyekezete ellenére sem válhat valóra, mert a valóság nem szín-ház, és különben sem tudjuk, mi a valóság, és mi a látszat, mi a valóság, és mi az álom. De éppen ez a bizonytalanságunk a - valóság.

George Ivascu olvasatában Pirandello műve nem arról szól, hogy írható-e a színpadi próbára beszemtelenedő hat szereplő hozta élettörténetből kerek dráma, hanem arról, hogy a szereplők hozta élethelyzetekből formálható-e hiteles színházi előadás.

Ez az előadás a színjátszás erőpróbája.

Annak ellenére, hogy az előadás - egy-két apróbb részletet leszámítva - kitűnő, a rendező által felvetett kérdésre nem ad(hat) egyértelmű és megbízható választ. Ez is csak egy előadás, amely bár művészi becsülettel próbál helytállni, de mint bármelyik előadás, csupán egy lehetséges változat, amelyet még példaértékűnek sem kell tekinteni.

Színházban azonban kiváló.

Azt hiszem, nem vagyok egyedül a darab ismerői közül, aki úgy emlékszik a *Hat szereplő...-re*, mint komor, sötét műre, amelyből szenvedés és tragédia árad, amely megüli kedélyünket, elveszi életkedvünket. Ezzel szemben Ivascu előadása iókedvű. ha a ielőző nem len-

ne lekicsinylő, azt mondanám, szórakoztató, de - jóllehet olykor, főleg kezdetben bohózszerű - semmiképpen sem komédia, hanem olyan tragikomédia, melyben a hangsúly észrevétlenül áttevődik a komikusról a tragikusra. S amikor az előadás végén a színpadról lelépő Apa Az igazgató kérdésére („Ez most játék vagy valóság?”) azt válaszolja: „Ez a valóság, uram!”, akkor már senkinek sincs kedve nevetni; most már nemcsak azt tudjuk, hogy milyen bonyolult a valóság és a képzelet, az élet és a művészet összefonódása, hanem azt is, milyen közel van egymáshoz a komikus és a tragikus. Talán ez a felismerés mondatja ki Az igazgatóval Az apa idézett kijelentését követően az előadás zárómondatát: „Elég!”

Olyan ez az egyszavas, kurta mondat, mint amikor az emberre rászakad az ég, rázuhan a sötétség. Nincs tovább! Egyáltalán mi értelme van színházban vagy bárminek? Elég! Hiszen az emberi felelőtlenség és meggondolatlanúság olyan súlyos tragédiákat okozhat, mint A kislány halála vagy A kisfiú öngyilkossága.

Basta!

Azután kigyulladnak a lámpák, visszajönnek a színészek, és felhangzik a taps, amelyet a bemutató különben eléggé tartózkodó törzsközönsége negyed óra után hagyott csak abba.

A *Hat* szereplő...-vel kapcsolatos kritikai észrevétel, miszerint a befejezés megoldatlan, ezúttal fel sem merülhet. Az Ivascu rendezte előadásban az író képzeletéből a színházi próbán megjelenő hat szereplő nem marad meg képzelet alkotta figurának, hanem valóssá válik, valóságosabbá, mint az életet utánozó színház.

A színház tehát alulmarad a valósággal szemben - állapíthatnánk meg -, csakhogy a színházból valóban távozó szereplők nem a valóságból, hanem az író képzeletéből lépnek a világot jelentő deszkákra, pontosabban az éppen előadást próbáló színészek közé. Valós-